

DOĞRUDAN VE DOLAYLI OLARAK ÇİNCEYE GEÇEN TÜRKÇE KELİMELER ÜZERİNE

Studies on Turkish Words Passing Directly or Indirectly into The Chinese

*Alimcan İNAYET**

Özet

Çince de diğer dillerden alınan binlerce alıntı kelime bulunmaktadır. Çinli dilcilerden Liu Zhengyan, Gao Mingkai, Mai Yongqian, Shi Youwei muhtelif dillerden Çince'ye giren 10.000 kelime (aynı kelimenin değişik şekilleriyle birlikte) tesbit etmiş ve bunları bir sözlük halinde 1984'te Shanghai Sözlük Neşriyatı'nca basılan HANYU WAILAICI CIDIAN "Çince'deki Alıntılar Sözlüğü" (A Dictionary of Loan Words and Hybrid Words in Chinese) adlı kitapta vermiştir. Bu kelimeler arasında tarihin çeşitli dönemlerinde Türkçe ve Türkçenin çeşitli lehçelerinden doğrudan ve dolaylı olarak Çinceye geçen yüzlerce Türkçe kökenli kelime vardır. Bu kelimelerin bir kısmı belirli dönemlerde değişik nedenlerle Çince'ye geçmiş, ama fazla kullanılmamıştır. Bir kısım kelimeler ise bugünkü Çince de yoğun olarak kullanılmaktadır. Biz bu yazıda söz konusu kitaptan tespit ettiğimiz Türkçe kökenli kelimeleri tasnife tabi tutarak gerekli açıklamalarıyla birlikte bir liste halinde vermeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Alıntı, Çince, Dolaylı, Türkçe.

Abstract

There were thousands loan-words in Chinese. Chinese linguist Liu Zhengyan, Gao Mingkai, Mai Yongqian, Shi Youwei determined 10 thousands loan-words in Chinese and published them in "A Dictionary Of Loan Words and Hybrid Words in Chinese" in 1984. We have determined a great many loan-words from Turkish and Turkic dialect by directly and indirectly in this dictionary and classified and listed them in this article.

Key Words: Loan, Chinese, indirectly, Turkish

Çince kelime hazinesi bakımından dünyanın zengin dillerinden biri sayılır. Çincenin bu zenginliği onun kelime türetmedeki kendine has özelliğinin yanı sıra değişik dillerden hiç çekinmeden kelime almasına da bağlıdır. Bugün Çince zengin kelime hazinesiyle başta Türkçe olmak üzere Japon, Kore, Mançu, Moğol, Tibet gibi komşu ülke dillerine binlerce kelime veren dil konumuna geldiyse, bu, tarih boyunca Türkçe, Moğolca, Mançuca, Japonca, Tibetçe, İngilizce, Fransızca, Rusça, Sanskritçe, Farsça, Arapça, İbranice ve Malayca gibi çeşitli dillerden aldığı binlerce kelime sayesinde olmuştur. Ancak Çincenin yabancı dillerden alıntı yapmadaki özelliği ve telaffuzunun diakronik (artzamanlı) ve sinkronik (eşzamanlı) olarak değişken olma özelliğinden dolayı alıntıların pek çoğu tanınmaz hale gelmiştir. Buna rağmen Liu Zhengyan, Gao Mingkai, Mai Yongqian, Shi Youwei gibi Çinli dilciler muhtelif dillerden Çinceye giren 10.000 kelime (aynı kelimenin değişik şekilleriyle birlikte) tesbit etmiş ve bunları bir sözlük halinde 1984'te Shanghai Sözlük Neşriyatı'nca basılan HANYU WAILAICI CIDIAN "Çince'deki Alıntılar Sözlüğü" (A Dictionary of Loan Words and Hybrid Words in Chinese) adlı kitapta vermiştir. Biz bu yazıda sadece doğrudan ve dolaylı olarak Çinceye geçen Türkçe kelimeler üzerinde durduk. Söz konusu sözlükte tarihin çeşitli dönemlerinde Türkçe ve Türkçenin çeşitli lehçelerinden doğrudan Çinceye geçen kelimelerin yanı sıra diğer diller aracılığıyla geçen kelimeler de bulunmaktadır. Türkçe kaynaklı gösterilen kelimelerin bir kısmını Arapça ve Farsça kökenli kelimeler teşkil etmektedir. Moğolca, Tibetçe, Kitanca, Rusça, İngilizce kaynaklı gösterilen kelimelerin bir kısmını da Türkçe kelimeler teşkil etmektedir. Biz sözlükte dağınık halde bulunan Türkçe kelimeleri büyük bir özenle tespit etmeye çalıştık. Tespit edilen kelimeleri tasnife tabi tuttuktan sonra, gerekli açıklamalarıyla birlikte liste halinde verdik. Kelimelerin sözlükteki orijinal şekillerini mümkün olduğunca aynen vermeye çalıştık. Ancak bazı özel işaretleri bilgisayar ortamında yazmak kolay olmadığından, bu tür işaretlerin, Türk çeviri yazısındaki en

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

yakın karşılıkları kullandık. Mesela, sözlükteki “toy ” kelimesini “toğ” şeklinde verdik. Sözlükte Türkçe kelimelerin anlamları ayrıntılı açıklanmıştır. Ancak bu kelimelerin anlamları Türkiye’de herkesçe bilindiği için ayrıntılı açıklamaya gerek duymadık, sadece gerekli açıklamaları yaptık. Sözlükte bazı kelimelerin Çincedeki birden fazla yazılış şekilleri verilmiştir. Biz sadece madde başlığı olarak verilen şekillerini tercih ettik.

A. Doğrudan Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

1. Huncadan Çinceye Geçen Kelimeler

HWC.'de 28 kelime Hunca kaynaklı gösterilmiştir. Bunlardan 14'ünün orijinal şekli gösterilmiş, 14'ünün ise gösterilmemiştir. Orijinalı gösterilmeyen kelimelerin Eski Çincenin telaffuz kurallarına göre yeniden yapılandırılması (reconstruction) gerekmektedir. Hunca kaynaklı gösterilen **单于 chányú** "Hun hükümdarı" (XHC.,s. 117), **骆驼 luòtuó** "deve" (XHC., s. 752), **鲜卑 xiānbēi** "Siyanpi" (XHC., s. 1246), **猩猩 xīngxīng** "şempanze" (XHC., s. 1288) gibi 4 kelime bugünkü Çincede çok kullanılmaktadır. Hunca kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır:

1. **单于 chányú** "Hun hükümdarlarının unvanı" < Hun. *sanok / tsanak*, HWC., s. 63
2. **撑梨 chēnglí** "tanrı" < Hun. *tāngri* [Türkçesiyle aynıdır], HWC., s. 65
3. **撑梨孤涂单于 chēnglígūtū chányú** "Hun hükümdarlarının tam unvanı" < Hun. *tāngri toǵ sanok* [*tāngri* "gök ", *toǵ* "oğul ", *sanok* "muazzam" anlamındadır], HWC., s. 65
4. **橙黎独孤 chēnglídúgū** "Gök oğlu" < Hun. *tāngri toǵ* , HWC., s. 65
5. **逗落 dòuluò** "mezar" < Hun. *tou - lo / tu - lo*, HWC., s. 84
6. **孤涂 gūtū** "Hun hükümdarlarının unvanı" < Hun. *toǵ* [Aslı anlamı " oğul "dur < Tü. *toǵ* " doğurmak "], HWC., s. 122
7. **谷蠡 gǔlí** "Hunlarda askeri ve memuri işleri idare eden, yabğú derecesinin altında bir rütbe adıdır." < Hun. *tura*, HWC., s. 124
8. **骨都候 gūdūhóu** "Hunlarda yabancı soylu aristokratların üstlendiği rütbe adı olup, Chanyu ve sağ-sol vezirin yardımcısıdır" < Hun. *gudu*, HWC., s. 124
9. **郭洛 guōluò** "kemer" < Hun. *qwaǵlag / qwaǵrag*, HWC., s. 127
10. **径路 jìnglù** " Hun kılıcı" < Hun. *king - luk* [Aslı anlamı "satır" dır < Tü. *qyng hr / q. Tü. qiliç; kilidji* " kılıç "tan geldiği de söyleniyor], HWC., s. 163
11. **骆驼 luòtuó** "deve" < Hun. *dada*, HWC., s. 219
12. **絡鞮 luòdī** "bir çeşit ayakkabı" < Hun. HWC., s. 219
13. **瓠脱 ǒutuó** "1. sınır gözetim evi; 2. her iki tarafın egemenliğinde olmayan sınır arazi" < Hun. HWC., s. 263
14. **祁连 qílián** "gök, tanrı" < Hun. HWC., s. 283

15. 且渠 qiěqú "Hunlarda rütbe adı" < Hun. HWC., s. 287
16. 日逐 rìzhú "Hun kağanlık sarayındaki görev ünvanı" < Hun. (HWC., s 292)
17. 尸逐 shīzhú "Hunlarda rütbe adı"< Hun. HWC., s. 315.
18. 师比 shībǐ "Hunlarda kullanılan, üzerinde serbi denilen hayvanın sembolü işlenmiş bir çeşit kemer" < Hun. *serbi*,HWC., s. 315
19. 屠耆王 túqíwáng "Hunlarda chanyudan sonra en yüksek rütbedir" < Hun. HWC., s. 346
20. 温禺鞮 wēnyúdi "Hun kağanlık sarayındaki görev ünvanı" < Hun. HWC., s. 358
21. 吾斯 wūsī "kağanlık sarayı" < Hun. HWC., s. 363
22. 鲜卑 xiānbēi "1. aslında eskiden Siyanpilerin kutsal bildikleri, dolayısıyla onu kabile adı olarak kullandıkları bir çeşit hayvandır; 2. bu tür hayvanın sureti işlenmiş kemer" < Hun. *serbi* HWC., s. 371
23. 猩猩 xīngxīng "şempanze" < Hun. HWC., ss. 374-375
24. 烟支 yānzhī "1. çiçek adıdır, 2. tütün çiçeğinden yapılmış, bayanların kullandıkları makyaj malzemesidir" < Hun. HWC., s. 381
25. yānzhī "Hunların evlenmiş kızlara verdikleri isimdir; 2. Han sülalesi döneminde Hunların kağanın hatununa verdikleri isimdir" < Hun. HWC., s. 381
26. yùjiān "Hunlarda rütbe adı" < Hun. HWC., s. 397
27. 斩将 zhǎnjiāng "Hun kağanlık sarayındaki görev adı" < Hun. HWC., s. 403
28. 贗 zī "köle" < Hun. *ze*, HWC., s. 409

2. Türkçeden Çinceye Geçen Kelimeler

HWC.'de 52 kelime Türkçe kaynaklı gösterilmiştir. Bunların 屋利设 wùlìshè hariç tümünün Türkçedeki orijinal şekli de gösterilmiştir. Bunlardan para anlamındaki "tenge" kelimesiyle bir tür çiçek adı olan "çambağ" kelimesinin Sanskritçe kökenli olduğu ifade edilmiştir. 琥珀 hǔpò ve 萨宝 sàbǎo kelimelerinin kökeni ise belirlenememiştir. Türkçeden Çinceye geçmiş kelimelerden 砮 lì "çalgı aleti"(XHC., 60), 箜篌 kōnghóu "kopuz"(XHC., s. 648), 真珠 zhēnzhū "inci"(XHC., s. 1467) bugünkü Çince de kullanılmaktadır. Türkçe kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır:

1. 阿波 ā bō "rütbe adı" < Tü. *apa*, HWC., s. 1
2. 艾乌赤 àiwūchì "danışma bürosu"< Tü. *ayruçi*, HWC., s. 16
3. 爱登凝黎 àidēng nínglí "ay tanrısı"< Tü. *ai-tāngr*, HWC., s. 16
4. 巴儿思 bā'ěrsī "pars" < Tü. *bars*, HWC., s. 26

5. 磬箎 **bìlì** "Eski dönemdeki borulu çalgı aleti. Han sülalesi döneminde batı ülkelerinden girmiştir, Tang, Song sülalesi ziyafet müziklerinin önemli çalgısıdır"< Tü. *bäri / beri*, HWC., s. 44-45
6. 勃布 **bóbù** "pamuktan yapılmış kumaş" < Tü. *böz*, HWC., s. 53
7. 伯克 **bókè** "beylik. Qing sülalesi döneminde Xinjiang (Doğu Türkistan) Uygur bölgesinde "beylik" tesis edilmiş olup, her derecedeki beylik babadan oğula miras kalma özelliğine sahiptir" < Tü. *bäg*, HWC., s. 53
8. 不儿忽惕 **bù'érhūti** "kartal" < Tü. *bürküt*, HWC., s. 56
9. 撮 **chuò** "rütbe adı" < Tü. *çor*, HWC., s. 67
10. 达干 **dágān** "Türklerde rütbe adıdır"< Tü. *tarqan*, HWC., s. 69
11. 登利 **dēnglì** "gök, ilah" < Tü. *tängri*, HWC., s. 77
12. 鬲你 **fúnǐ** "içki" < Tü. *bägni*, HWC., s. 108
13. 哥思哥油 **gēsīgēyóu** "kurt yağı" < Tü. *qasqir yağ*, HWC., s. 116
14. 骨纳 **gǔnà** "deniz ayısı" < Tü. *kuna*, HWC., ss.124-125
15. 合俱录 **héjùlù** " yiğitliği dolayısıyla itibar kazanmış kimse" < Tü. *älp külüg*, HWC., s. 136
16. 琥珀 **hǔpò** "bir çeşit süs taşı" < Tü. *xubix*. Suriyelilerin dilindeki *harpax*< Yunancadan geldiği, bir de Orta Çağ Farsçası (Pehlevi)ndaki *kahrupai*'dan geldiği söyleniyor. HWC., s. 141
17. 火不思 **huǒbùsī** "kopuz"< Tü. *qobuz / qûpûz*, HWC., s. 145
18. 芨芨草 **jìjìcǎo** "bir çeşit bitki, hem yem olarak kullanılır, hem de sepet örülebilir "< Tü. *çi*, HWC., s. 147
19. 可敦 **kèdūn** "Eski dönemde Türklerde ve Moğollarda kağanların hanımlarına verilen hürmet adıdır" < Tü. *qatun*, HWC., s. 184
20. 可汗 **kèhán** "Eski dönemde Türklerin en yüksek hükümdarlarına verdikleri hürmet adı"< Tü. *qağan*, HWC., s. 184
21. 箜篌 **kōnghóu** "Eski dönemdeki telli çalgı aleti, küçükleri en az 5 telli, büyükleri en çok 25 telli olurlar" < Tü. *qobuz, qupuz*, HWC., s. 190
22. 阙律撮 **quēlǜchuò** "şerefli" < Tü. *külüğ-çor*, HWC., s. 290
23. 若鞮 **ruòdī** "iyi, üstün yetenekli, saygı değer kimse" < Tü. *yaqçi, zaqçi*, HWC., s. 293
24. 萨宝 **sàbǎo** "Kuzey Qi, Sui, Tang sülaleleri döneminde zerdüş din işlerine bakan memur" < Tü. *sarbov*, HWC., s. 295
25. 沙钵略 **shābōlüè** "rütbe adı" < Tü. *işbara*, HWC., s. 305

26. 设 shè "Türk ve Uygurlarda askeri rütbe adı" < Tü. *şad*, HWC., s. 310
27. 俟利发 sīlīfā "rütbe adı" < Tü. *iltābir*, HWC., s. 326
28. 苏 sū "su" < Tü. *su*, HWC., s. 326
29. 娑墨 suòmò "sevimli" < Tü. *sābig*, *sābāg*, HWC., s. 330
30. 塔勒 tālè "söğüt ağacı" < Tü. *tal*, HWC., s. 335
31. 特勤 tèqín "Türk ve Uygur kağanlarının oğul ve kardeşlerinin üstlendikleri görev" < Tü. *tāgin*, *tegin*, HWC., s. 341
32. 腾格 ténggé "Eski dönemde Türk ve Uygur bölgelerinde kullanılan madeni para" < Tü. *tanga*, *tāngā* < Skr. *tanka*, Uyg. *tenge*, HWC., s. 342
33. 透失 tōushí "tunç" < Tü. *tuç*, HWC., s. 345
34. 秃鹿麻 tūlùmá "pamuktan yapılmış bir çeşit kumaş" < Tü. *turma*, HWC., s. 346
35. 吐屯发 tūtúnfā "Türklerde memuri görev adı" < Tü. *tutunbat*, HWC., s. 347
36. 吐屯设 tūtúnshè "Sui sülalesi dönemindeki Türklerde rütbe adı" < Tü. *tutunşad*, HWC., s. 347
37. 脱思高儿 tuōsīgā'ěr "av kuşatanlar" < Tü. *tosqawul*, HWC., s. 350
38. 乌沙克 wūshākè "küçük" < Tü. *uśaq*, HWC., s. 362
39. 邬落 wūluò "yük hayvanı" < Tü. *ulağ*, HWC., s. 363
40. 屋利设 wūlīshè "Sui sülalesi dönemindeki Türklerde rütbe adı" < Tü. HWC., s. 363
41. xiéyújiān "devletin bilgisi ya da danışmanı; insanların yol göstericisi" < Tü. *il ügāsi* [*il* "devlet; halk; yurt", *ügāsi* "akıllı, zekalı"], HWC., s. 373
42. 烟齐 yānqí "köle" < Tü. *ençi*, HWC., s. 381
43. 盐 yán "şarkı" < Tü. *yir*, HWC., s. 382
44. yèluòhé "çevik, yiğit" < Tü. *elaha*, HWC., s. 385
45. 叶尔 yè'ěr "bölge, yer" < Tü. *yer*, HWC., s. 385
46. 叶护 yèhù "Türklerde rütbe adı" < Tü. *yabğu*, HWC., s. 385
47. 乙斤 yǐjīn "Türk kabile önderlerinin unvanı" < Tü. *irkin*, HWC., s. 388
48. 亦都护 yìdūhù "beş sülale on devlet dönemindeki Koço Uygurlarının önderi" < Tü. *idiqu* < *idiqu qut* "kutsal hükümdar", HWC., s. 389
49. 玉兹 yùzī "kısım, taraf" < Tü. *yüz*, HWC., s. 397

50. 扎都尊 zhādúzún "hazırlık" < Tü. *yaptursun*, HWC., s. 401

51. 瞻蔔 zhānfú "bir çeşit çiçek" < Tü. *çambag* [< Skr. *campaka*], HWC., s. 403

52. 真珠 zhēnzhū "inci" < Tü. *inçü*, HWC., s. 404

3. Siyanpiceden Çinceye Geçen Kelimeler

HWC.'de Siyanpiçe kaynaklı gösterilen kelimeler arasında 48 kelime Türkçe kökenlidir. Bunlar şunlardır:

1. 阿摩敦 āmódūn "anne". "modun, modun" şeklinde de yazılır. <Siy. *aḡayatur* HWC., s. 9

2. 阿真 ā zhēn "kral sarayındaki mutfak" <Siy., HWC., s. 14

3. 阿干 āgān "kardeş, büyük, değerli" <Siy., HWC., s. 4

4. 拔列 báliè "köprü" <Siy., HWC., s. 32

5. 跋 bá "toprak" <Siy., HWC., s. 32

6. 比德真 bǐdézhen "katip, yazıcı" <Siy. <Tü.- Mo. *bitigčī(n)*; *bitākčīn*, *pitākčīn*, HWC., s. 41

7. 叱奴 chìnú "kurt" < Siy., HWC., s. 65

8. 处 chǔ "kabul etmeyi ifade eden ünlemdir" <Siy., HWC., s. 66

9. 多白真 duōbáizhēn "piyade asker" <Siy. *tabaqčīn*, HWC., s. 87

10. 拂竹真 fúzhúzhēn "menzil emini" <Siy., HWC., s. 106

11. 附真 fùzhēn "aristokratların mutfağı" <Siy., HWC., s. 109

12. 纒干 héngān "dayanak" <Siy., HWC., s. 136

13. 曷刺真 hélázhēn "süvari, atlı asker" <Siy. *allačīn*, s. 137

14. 贺若 hèruò "sadık, bağlı" <Siy., HWC., s. 137

15. 候尼于 hòuníyú "talihlinin oğlu" <Siy., HWC., s. 139

16. 后 hòu "toprak" <Siy., HWC., s. 139

17. 可薄真 kěbózhēn "kapıcı" <Siy. <Tü.-Mo. *qabiğčī(n)* <Tü. qapuçı "kapıcı" (G. Doerfer, s. 536), HWC., s. 183

18. 可孙 kěsūn "kraliçe" <Siy. *khasun* <Tü. *qatur*, HWC., s. 184

19. 莫贺 mòhè "baba" <Siy., HWC., s. 246

20. 莫提 mòtí "müfettiş derecesinde bir memuriyet ünvanıdır" <Siy., HWC., s. 247

21. 木骨闾 mùgǔlü “kel” <Siy., HWC., s. 249
22. 朴大真 púdàzhēn “hükümdarların giysilerine bakan kimse” < Siy. <Tü. *bögtäg* “Eski Türk aristokrat kadınlarının bir çeşit yüksek başlık”, HWC., s. 280
23. 乞伏 qǐfú “küçük oğul” <Siy., HWC., s. 284
24. 乞害真 qǐhàizhēn “cellat” <Siy., HWC., s. 284
25. 乞万真 qǐwànzhēn “tercüme memuru” <Siy. <Mo. *kālmārċin* “tercüme memuru”, HWC., s. 284
26. 屈子 qūji “alçak” <Siy., HWC., s. 289
27. 桑乾 sāngqián “korunan yer” <Siy. *sagan*, HWC., s. 301
28. 是楼 shìlóu “yüksek” <Siy., HWC., s. 318
29. 俊汾 jùnfen “ot” <Siy. HWC., s. 326
30. 俊勤地何 jùnqíndìhé “bakan derecesinde bir görev unvanı” <Siy., HWC., s. 326
31. 索度真 suǒdùzhēn “koruyucu, koruma” <Siy. *saqdaqċitn*, *saqduċitn*, HWC., s. 331
32. 蹋 tà “Eski Siyanpilerin gök tanrıya tapmadan önce düzenledikleri bir çeşit tören” <Siy. *tag* <Tü. *tag*, HWC., s. 333
33. 铁弗 tiěfú “babası Hun, annesi Siyanpi olan insan” <Siy., HWC., s. 344
34. 秃发 tūfā “yorgan” <Siy., HWC., s. 345
35. 吐奚 tǔxī “eski, kadimi” <Siy., HWC., s. 347
36. 推寅 tuīyīn “araştırmayı derinleştirmek” <Siy., HWC., s. 348
37. 托 tuō “toprak” <Siy., HWC., s. 348
38. 托钵 tuōbō “ne ilah, ne de insan olan mahlukat” <Siy., HWC., s. 348
39. 乌矮真 wū ǎizhēn “birliğe girecek olan yabancı soyadlıları idare eden memur” <Siy. *uağaiċin*, HWC., s. 360
40. 屋引 wūyǐn “ev” <Siy., HWC., s. 363
41. 咸真 xiánzhēn “menzilhane süvarisi” <Siy. <Tü.-Mo. *yamċi(n)* <Mo. *yam* “istasyon, durak”, *jam* “yol”, HWC., s. 371
42. 羊真 yángzhēn “memuriyet unvanı” <Siy., HWC., s. 383
43. 壹斗眷 yīdòujuàn “aydınlık” <Siy., HWC., s. 388

44. 宥连 yòulián “bulut” <Siy., HWC., s. 396

45. 郁若 yùruò “asalet unvanı” <Siy., HWC., s. 397

46. 折济真 zhéhuìzhēn “yargıç” <Siy. *jilruaiçin* <Tü.-Mo. *julura(lug)çi* “memur”; Mo. *ǰarguçi*, HWC., s. 404

47. 直勤 zhíqín “imparatorun yakınları” <Siy. *tāgin* <Tü. *tāgin* “imparator ailesinin evlatlarının üstlendikleri görev unvanı”, HWC., s. 406

48. 直真 zhízhēn “kendi milletinin iç işlerini idare eden yönetici” <Siy. *tāgçin*, HWC., s. 406

4. Tuyuncadan Çinceye geçen kelimeler

HWC’de Tuyuncadan geçen bir kelime kaydedilmiştir.

1. 莫何 mòhé ““baba” <Tuy. *(a)bağa* <Tü. *bağa* “küçük”, HWC., s. 246

5. Uygurcadan Çinceye Geçen Kelimeler

HWC.'de 83 kelime Uygurca kaynaklı gösterilmiştir. Bunların 6'sinin Türkçe, 14'ünün Arapça, 14'ünün ise Farsça, 2'sinin Rusça, 1'nin Moğolca, 1'nin de Çince kökenli olduğu açıklanmıştır. Uygurca kaynaklı gösterilen bazı kelimeler köken itibariyle Uygurca değildir. Örneğin: *aptowa* (Far.), *barat* (Ar.), *dawaz* (Far.), *doğa* (Moğ.), *gugut* (Far.), *majan* (Ar.), *nezir* (Ar.), *sama* (Ar.), *sapayi* (Ar.), *satar*, *senem* (Ar.), *tembur* (Ar.), *wehpe* (Ar.). Bu kelimeler Uygurcaya yerleşerek Çinceye geçmiş kelimelerdir. 83 kelime içerisinde Türkçe kökenli olarak gösterilen 6 kelime de dahil toplam 33 Uygurca kelime bulunmaktadır. Kitapta Uygurcadaki kız ve bayanlara saygı ifadesi olarak kullanılan *hinim* kelimesi Farsça kökenli gösterilmiştir. Ancak buradaki *hinim* kelimesi *han-i-m* - *hanım* kelimesinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla Türkçe kökenlidir. İki terkipli bazı kelimelerin biri yabancı kökenli, diğeri Türkçe kökenlidir. Örneğin: 阿奇木伯克 *āqímùbókè* " hakimbeg " <Ar. *hakim-* tü. *beg*; 安巴尔其 *ānbā'ěrqi* "ambarçi" <Far. *ambar-* Tü. *çi*; 普通抵项 *pǔtōngdǐxiàng* "pütün dihan" <Tü. *pütün-* Far. *dihan*. Uygurcadan Çinceye geçen kelimelerden 坎儿井 *kǎn'ěrjǐng* "yeraltı su kanalı" (XHC., s. 632), 坎土曼 *kǎntǔmàn* " kazma " (XHC., s. 632), *náng* "ekmek" (XHC., s. 818), *qiāpàn* "ceket" (XHC., s. 906) Çince de kullanılmaktadır. Uygurca kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır:

1. 阿不都瓦壺 *ābùdūwǎhú* “ ibrik" < Uyg. *aptowa*, HWC., s. 1

2. 阿吉 *ājí* "Demokratik reform hareketinden önce Uygur yüksek tabaka zatlının isimlerinin sonuna ilave edilen hürmet adıdır ". < Uyg. *haji* < Ar. *hajji* / *hajj* " kutsal yere bakıp tapınan " < *hajja* " yola çıkmak, kutsal yeri ziyaret etmek", HWC., s. 5

3. 阿大 *ādà* " yaşça ve itibarca büyük kimse " < Uyg.~ Kaz. *ata* < Tü. *ata* " baba, ata ", HWC., s.2.

4. 阿尔切 *ā'ěrqiē* "Uygur feodal çiftliğindeki erkek uşak; ailedeki erkek köle" < Uyg. *elqi* (HWC., s. 4).

5. 阿克撒卡尔 *ākèsākǎ'ěr* " Uygur feodal çiftliğinin baş yöneticisi veya amiridir < Uyg. *aksakal*, HWC., s. 6

6. 阿娜 *ānà* " anne " < Uyg. *ana* < Tü. *ana*, HWC., s. 9

7. 阿奇木伯克 *āqímùbókè* " Qing Sülalesi dönemindeki Şincang Uygur bölgesinde şehir ve köy işlerini idare eden en yüksek yöneticidir " < Uyg. *hakim beg* [*hakim* < Ar. *hakim* " hükümdar ". *beg* < Tü.], HWC., s. 11
8. 艾捷克 *āijiékè* " keman " < Uyg. *ğijek*, HWC., s. 15
9. 安巴尔其 *ānbā'ěrǐ* " Uygur feodal çiftliğinde ambarı idare eden insan " < Uyg. *ambarqi* [< Ar. *anbar* " depo " + Uyg. *qi* (isim yapan ek)], HWC., 18
10. 奥他克其 *à tākèqí* " ortakçı " < Uyg. *otakqi*, HWC., s. 24
11. 巴达木帽 *bādámùmào* "Üzerine badem çekirdeği şeklinde nakış işlenen Uygur şapkasıdır" < Uyg. *badam doppa* [*badam* < Far. *bādām*], HWC., s. 26
12. 巴拉特节 *bālātèjié* "Uygur, Tacik gibi milletlerin bayramı, yani yağlı kabak bayramıdır. Genellikle ramazan bayramından 45 gün önce yapılır. Her ev yağlı kabaqları bir direğe bağlayıp ateşe verdikten sonra yere dökülenleri halk ayaklarıyla çiğner, böylece bela ve kazalardan kurtulduğuna inanır". < Uyg. *barat*, HWC., s. 28
13. 巴依 *bāyī* " servet sahibi " < Uyg. *bay* [< Tü. *bay*], HWC., s. 31
14. 巴扎 *bāzhā*"pazar"< Uyg. *bazar* [< Far. *bāzār* " bir çarşı"], HWC., s. 31
15. 拜卡尔抵项 *bàikǎ'ěr dǐxiàng* "toprak ağaları için çalışan çiftçi köle" < Uyg. *bikardihan* (*bikar* "boş, işsiz ", *dihan* " çiftçi") [< Far.], HWC., s. 34
16. 伯克 *bókè* " yönetici, ağa " < Uyg. *beg* [< Tü.], HWC., s. 53
17. 查拉克 *chálākè* " ağırlık ölçü birimi, yaklaşık 5 kiloya eşittir " < Uyg. *qarek* [< Far. " dörtte bir"], HWC., s. 62
18. 春吉(土屋) *chūnjí(tǔwù)* "Uygurların üzüm kuruttukları toprak ev, kerpiçle yapılır, havalandırılması için dört duvarı delikli yapılır". < Uyg. *qünqe*, HWC., s. 67
19. 达甫(鼓) *dáfū (gǔ)* "tef" < Uyg. *dap* [< Far. *tabiran* " tef "], HWC., s. 69
20. 达瓦孜 *dáwǎzī* " yüksek ip üzerinde yürüme, Uygurların geleneksel sporu. İpin bir ucu yaklaşık 30 metre yükseklikteki direğe bağlanır, diğer ucu yere çakılan bir kazığa yatay olarak bağlanır, gösterici eline aldığı uzun düz bir dayakla müzik eşliğinde ip üzerinde gösteri yapar" < Uyg. *dawaz*, HWC., s. 70
21. 刀朗(舞) *dāoláng(wǔ)* "Uygur halk dansı, genellikle festival ya da düğünlerde gösterilir" < Uyg. *dolan usuli* [*dolan* " Güney Xinjiang (Doğu Türkistan)'daki bir nehir isminden gelmedir], HWC., s. 75
22. 道阿 *dào'ā* "Eskide Uygur feodal üst tabaka zatlarının yanlarında bulundurdıkları uşaklar" < Uyg. *doğa*, HWC., s. 75
23. 地待克 *dìdàikè* "çiftlikteki kadın uşak, cariye" < Uyg. *didek*, HWC., s. 79

24. 都阿 dūwā "dua" < Uyg. *doa* [Ar. *du'ā*], HWC., s. 84
25. 独他尔 dútā'ěr "iki telli saz" < Uyg. *dutar* [< *dut* "iki" + *tar* "tel" < Far.], HWC., s. 85
26. 巩乃斯种羊 gǒngnǎisīzhōngyáng "ince yünlü koyun" < Uyg. *küneskoyi* [*künes* Kuzey Xinjiang (Doğu Türkistan)daki Künes ilçesi (Yani xin yuan xian)nin adından alınmadır], HWC., s. 122
27. 古古提 gǔgǔtí "kükürt, kibrit" < Uyg. *gugut*, HWC., s. 123
28. 哈子伯克 hāzǐbókè "Eski dönemdeki Uygur idareci, hakimbeğden bir kademe altındadır" < Uyg. *kazbeg*, HWC., s. 131
29. 海里木 hǎilǐmù "bayan, hanım" < Uyg. *hinim* [Far.], HWC., s. 133
30. 汗 hàn "1.1949'tan önce bazı yüksek tabaka Uygur erkeklerinin adlarının sonuna ilave edilen san; 2. Uygurların bayanları ifade etmede kullandıkları san, ismin sonunda kullanılır". < Uyg. *han* [< Tü.], HWC., s. 134
31. 和卓 hézhuō "1. İslam sahabelerine, Muhammed'in soyundan gelenlere ve İslam ulemalarına, yani kutsal kişilere verilen hürmet sanı ; 2. Xinjiang (Doğu Türkistan) ve Orta Asya bölgesindeki feodal yüksek tabaka İslami zatlarının kendilerine verdikleri san, yani aristokrat" < Uyg. *hoja* [< Far. *huājah*], HWC., s. 136
32. 黑孜买提卡尔 hēizīmǎitíkǎ'ěr "hizmetçi" < Uyg. *kizmetkar* [< Ar. *hidmat* veya Far. *hizmat* + Far. *kar* (yapım eki)], HWC., s. 138
33. 吉那孜 jínàzǐ "tabut" < Uyg. *jinaza* [< Ar. *janāz*], HWC., s. 150
34. 卡隆 kǎlóng "Eski Uygurların çalgı aleti, şekli kanuna benzer" < Uyg. *kalun*, HWC., s. 170-171
35. 坎儿井 kǎn'ěrjǐng "Uygur ve başka millet halklarının dağdaki kar sularıyla tarlayı sulamada kullandıkları su tesisidir, kuyular ard ardına sıralanacak şekilde kazılıp sonra dipten bir birleriyle bağlanarak yeraltı su kanalı haline getirilir" < Uyg. *kariz*, HWC., s. 175
36. 坎土曼 kǎntǔmàn "kazma, çapa" < Uyg. *ketmen*, HWC., s. 175
37. 克依克卡 kèyīkèkǎ "yumurta sarısı ile undan yapılmış ince çörek" < Uyg. *kiyikqe*, HWC., s. 189
38. 苦尔 kǔ'ěr "köle" < Uyg. *kul*, HWC., s. 191
39. 库尔班节 kù'ěrbānjié "kurban bayramı" < Uyg. *kurban heyt* [< Ar. *'īd al-Qurbān*], HWC., s. 191-192
40. 玛江 mǎjiàng "Uygur ve diğer azınlık milletlerin kullandıkları süs eşyası, incileri ipe geçirmek suretiyle yapılan bir çeşit kolye" < Uyg. *majan*, HWC., s. 228
41. 买僧 mǎisēng "müezin" < Uyg. *mezin* [< Ar. *muazz(i)n*], HWC., s. 229

42. 买西热甫 **mǎixīrèfū** "Uygur ve diğer milletlerin küçük çaptaki geleneksel eğlence partısı, genellikle kış sezonunda evlerde düzenlenir, katılımcılar genellikle erkeklerdi" < Uyg. *mexrep* [< Ar. *maşrab* "bar, yiyip içilen yer "], HWC., s. 229
43. 莫合烟 **mòhéyān** "sigara" < Uyg. *mohorka* [< Rus. *maxopka*], HWC., s. 246
44. 木卡姆 **mùkānmù** "Melodi anlamına gelir, Uygurların münevver klasik halk müziği, 12 bölümlüdür, ' 12 makam ' diye adlandırılmıştır " < Uyg. *mukam* [muhtemelen < Far. *muq* "şarkı" + Tü. *an* " şarkı "], HWC., s. 249
45. 纳孜尔孔 **nàzǐ'ěrkǒng** "Uygur dansı " < Uyg. *nazirqum*, HWC., s. 253
46. 乃孜尔 **nǎizǐ'ěr** "Uygurların ölenlerin ruhu için düzenledikleri bir tür faaliyet, yakın kişiler davet edilip çeşitli milli yemekler yenir" < Uyg. *nezir*, HWC., s. 254
47. 南格 **náng** "ekmek" < Uyg. *nan* [< Far. *nān*], HWC., s. 255
48. 奴古拉 **núgūlā** " davul " < Uyg. *nağra* [< Far.], HWC., s. 261
49. 皮皮 **pípí** " Uygurların nefesli çalgı aleti" < Uyg. *pipi*, HWC., s. 273
50. 皮然迪克 **pírándíkè** "Bir çeşit şekerli bisküvi; bisküvi; pasta ". < Uyg. *pranik*, *perendik* [< Rus. *pranik*], HWC., s. 273
51. 皮牙孜 **píyázi** " soğan " < Uyg. *piyaz*; Kaz. *peyaz*, HWC., s. 273
52. 普通抵项 **pǔtōngdǐxiàng** " toprak ağalarına yıllık çalışan çiftçi" < Uyg. *pütün dihan* [*dihan* < Far.], HWC., s. 282
53. 琪曼朵帕 **qímànduǒpà** "Uygurlarda bir çeşit renkli çiçek işlenmiş şapka" < Uyg. *qimendoppa*, HWC., s. 283
54. 齐帕 **qípà** "Uygur, Tacik gibi milletlerde erkeklerin giydikleri bir çeşit yakasız uzun ceket" < Uyg. *qapan*, HWC., s. 285
55. 热瓦甫 **rèwǎfū** "Uygurların telli çalgı aletidir. Güney Xinjiang(Doğu Türkistan)'dakisi yedi telli, Kuzey Xinjiang(Doğu Türkistan)'dakisi sadece beş telli olur" < Uyg. *rawap* [< Far. *rabāb*], HWC., s. 291
56. 柔巴依 **róubāyī** "Uygur klasik şiirindeki bir türdür. Çinlilerin dörtlüklerine benzer" < Uyg. *rubay* [< Far.], HWC., s. 292
57. 肉孜节 **ròuzǐjié** "ramazan bayramı" < Uyg. *Rozi hey* [< Far. *Roza* < *roza* " perhiz "], HWC., s. 292
58. 萨巴伊 **sàbāyī** "Uygur çalgı aleti" < Uyg. *sapay*, HWC., s. 295
59. 赛克 **sàidíkè** "Eskiden her bayramda çiftçi kölelerin camiye verdikleri buğday" < Uyg. *sedike* [< Ar. *sadaqa* " dilenciye verilen para "], HWC., s. 298

60. 赛乃姆 *sàināmù* "Xinjiang (Doğu Türkistan)'ın çeşitli yerlerine yayılan Uygur vs. milletlerin bir tür şarkılı dansı, bir kaç şarkının dansa uyarlanmasıyla meydana gelir" < Uyg. *senem*, HWC., s. 299
61. 沙朗木 *shālǎngmù* "selam" < Uyg. *salam* [< Ar. *salām* 'sağlam, barış', İbranicedeki *shālām* ("barış") ile aynı kökten], HWC., s. 306
62. 沙律 *shālǜ* "öğreti" <Eski Uygurca. *şazin*, HWC., s. 306
63. 沙曼 *shāmàn* "Uygurların bir çeşit dansı" < Uyg. *sama*, HWC., s. 307
64. 沙他尔 *shātā'ěr* "Uygurların telli çalgı aleti. 13 telli olur" < Uyg. *satar*, HWC., s. 307
65. 索索 *suǒsuǒ* "Xinjiang (Doğu Türkistan) kumluklarındaki bir çeşit bitki, odun yapılı" < Uyg. *söksök*, HWC., s. 331
66. 塔卜 *tǎbù* "tabut" < Uyg. *tawut* [< Ar. *tāwūt*], HWC., s. 333
67. 塔兰其 *tǎlánqí* "Aslı anlamı ekicidir. Azadlıktan önceki Mançu döneminde İli'ye göç eden Uygur çiftçilerine verilen ad" < Uyg. *taranqi* [< Moğ. *tariyaçin* " çiftçi, tekil"; *tariyaçid* "çiftçiler, çoğul"], HWC., s. 334
68. 坛 *tán* "Eskide Xinjiang(Doğu Türkistan)'ın kuzey bölgesinde pırnç tarlasını ölçmede kullanılan birim, aşağı yukarı 20 dönümdür" < Uyg. *den* [< Çin. *dān, shi*, HWC., s. 337
69. 弹布尔 *tánbù'ěr* "Uygur çalgı aleti, tanbur" < Uyg. *tembur*, HWC., s. 337
70. 桶翁 *tǒngwēng* "yakasız uzun deri giysi" < Uyg. *ton* ; Kaz. *ton*, HWC., s. 345
71. 托勒 *tuòlè* "aristokrat, bey" < Uyg. *töre*; Kaz. *törê*, HWC., s. 349
72. 瓦甫地 *wǎfūdì* "dini arsa" < Uyg. *wehpe*, HWC., s. 352
73. 乌麻斯 *wūmǎsī* "mısır unundan yapılan yemek" < Uyg. *umaq*, HWC., s. 362
74. 吾玛什 *wūmǎshí* "mısır eriştəsi" < Uyg. *umax* [muhtemelen < un + ax "yemek"ten], HWC., s. 363
75. 吾受尔 *wūshòu'ěr* "İslamdaki dini vergilerden biri, yani dini hububat" < Uyg. *uxur, huxur* [Ar. *iuxur* "onda bir vergi"], HWC., s. 363
76. 线帕拉孜 *xiànpǎlāzī* "pamuk ipi ya da kaba yün ipten dokulan kaba kilim" < Uyg. *palaz*, HWC., s. 371
77. 雅丹 *yǎdān* "kurak bölgelerde rüzgar nedeniyle oluşan bir çeşit yer şekli". Asıl anlamı "tehlikeli kaya" < Uyg. *yar*, HWC., s. 379
78. 雅克西 *yǎkèxī* "iyi, güzel" < Uyg. *yahxi*, HWC., s. 379.
79. 亚西姆塞斯 *yàxīmùsèsī* "nasılsınız, iyi misiniz" < Uyg. *yahximusiz*, HWC., s. 381
80. 亚夏逊 *yàxiàxùn* "yaşasın" < Uyg. *yaxisun*, HWC., s. 381

81. 业切 yèqiē "Xinjiang(Doğu Türkistan)daki müslümanların aile fertleri öldükten yedi gün ve bir yıl sonra yapılan tören, hoca çağırılıp Kur'an okutulur ve yakınlarına hediye verilir" < Uyg. yette [Aslında " yedi gün" demektir], HWC., s. 384

82. 伊麻木 yīmámù "Xinjiang(Doğu Türkistan)da İslam dini görevlisi, namaz kıldırın kişi" < Uyg. imam [Ar. imām "yönetici, yol gösterici"], HWC., s. 386

83. 依勒克其 yīlèkèqí "yıllık çalışan" < Uyg. yillikçi, HWC., s. 387

84. 扎卡特稅 zhākātèshuì "İslam dinindeki vergilerin biri" < Uyg. zekat [Ar. zakāt "vergi vermek, fakirlere pul para vermek"], HWC., s. 401

5. Kazakça'dan Çince'ye Geçen Kelimeler

HWC.'de Kazakça kaynaklı gösterilen 21 kelime bulunmaktadır. Bunların tümünün Kazakçadaki orijinal şekli verilmiştir. Bunlar arasındaki 拿吾肉孜节 nǎwúròuzǐjié "nevruz" kelimesi Farsça kökenlidir. 冬不拉 dòngbùlā "dombura" (XHC., s. 257) bugün Çince de kullanılmaktadır. Kazakça kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır:

1. 阿肯 ākēn "Kazakların halk şairleri ve ozanlara verdikleri isim" < Kaz. aken, HWC., s. 6

2. 阿肯弹唱 ākēn táncàng "Kazak halk şairlerinin atışması, bir ya da iki kişi dombura çalarak söyler, güftesi genellikle irticalen söylenir, ayrıca konuşma da vardır" < Kaz. akendar aytese, HWC., s. 6

3. 阿吾勒 āwùlè "Kazaklarda kan bağına dayanan en küçük birlik, genel olarak bir hayvan sahibi aile ya da hayvan sahibi zenginleri temel alan, kan bağları yakın olan bir kaç aile veya ondan fazla aileden oluşur." < Kaz. awel, HWC., s. 13

4. 巴斯 bāsī "avul (kan bağına dayanan en küçük birlik) başı, belirli yetkileri vardır" < Kaz. Base < bas, HWC., s. 30

5. 包尔沙克 bào'ěrsǎkè "Kazaklarda yağda kızartılarak pişirilen bir çeşit yemek, una tuz ilave edilip hamur yapıldıktan sonra küçük parçalar haline getirilerek kızartılır" < Kaz. bawersak, HWC., s. 36

6. 标尔克 biào'ěrǎkè "Kazak ve Uygurların kışın giydikleri yuvarlak deri giysi" < Kaz. Uyg. bōrik/bōk < Tü., HWC., s. 45

7. 别尔莱 bié'ěrlái "deri yen" < Kaz. biyelay, HWC., s. 46

8. 冬不拉 dòngbùlā "Kazakların milli çalgı aleti, koyun bağırsağından yapılan iki teli vardır" < Kaz. dombra, HWC., s. 83

9. 金特 jīntè "Kazaklarda bir yemeğin adı" < Kaz. jent, HWC., s. 162

10. 卡斯克 kǎsīkè "kurt" < Kaz. kasker, HWC., s. 172

11. 柯布斯 kēbùsī "Kazakların milli çalgı aleti " < Kaz. kobez, HWC., s. 180

12. 克孜苦瓦尔 kèzīkūwǎ'ěr "yani 'kız kovalar', Kazak genç kız ve delikanlılarının çok sevdiği bir oyun. Bir çift genç kız ve erkek atlarına binerek koştururlar, dönüş sırasında kız erkeği kovalar ve kamçısıyla erkeğe vurur" < Kaz. kez kuwar, HWC., s. 189

13. 拿吾肉孜节 *náwúròuzījié* "Kazakların önemli bayramının adı, İslam takvimine göre aralık ayında yapılır" < Kaz. *nawerez*, HWC., s. 251

14. 斯布斯柯 *sībùsīkē* "Kazakların milli çalgı aleti, bir çeşit kısa klarnet" < Kaz. *sebezge*, HWC., s. 323

15. 塔睦尔 *tāmù'ěr* "kardeş gibi olmak" < Kaz. *tamer*, HWC., s. 335

16. 套麻嘎 *tàomágā* "kartal şapkası, av kartalının başına konur, kartalı tutmaya yarar" < Kaz. *tomaga*, HWC., s. 339

17. 吐麻克 *tǔmákè* "Kazak ve Uygur erkeklerinin giydikleri teneke biçiminde yuvarlak şapka, tilki derisinden yapılır" < Kaz. Uyg. *tumak*, HWC., s. 347

18. 吾鲁 *wūlǔ* "kabile, soy" < Kaz. *urew / uruw*, HWC., s. 363

19. 耶利 *yēlì* "Kazakların kabile, sülale ve devlete verdikleri isimdir. Bazen "uruw" (uruk) da derler" < Kaz. *el*, HWC., s. 384

20. 衣什克 *yīshīkè* "Kazakların bağladıkları kumaşlı kemer" < Kaz. *ixik*, HWC., s. 387

6. Kırgızca'dan Çince'ye Geçen Kelimeler

HWC.'de 10 kelime Kırgızca kaynaklı gösterilmiştir. Kelimelerin Kırgızca şekli de verilmiştir. Bunlardan 密的支 *mìdìzhī* ("katip" Çince kökenli "yazmak" anlamındaki "piet" kelimesinden türetilmiş ve tekrar Çince'ye verilmiştir. Kırgızca kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır:

1. 艾列切克 *àilìqièkè* "Kırgız kadınlarının eskide başlarına bağladıkları beyaz kumaştan yapılan giysi" < Kırg. *elet t/ħek*, HWC., s. 15

2. 包糟 *bāozāo* "Kırgızların bir çeşit meşrubatı" < Kırg. *bozo*, HWC., s. 37

3. 加尔玛 *jiǎ'ěrmǎ* "Kırgızların bir çeşit meşrubatı" < Kırg. *dzarma*, HWC., s. 153

4. 克雅克 *kèyǎkè* "Kırgızların eski müzik aleti" < Kırg. *qhejaq*, HWC., s. 189

5. 库木孜(琴) *kùmùzīqín* "kopuz" < Kırg. *qhomuz*, HWC., s. 192

6. 玛纳斯奇 *mǎnàsqí* "Mahsus Kırgız kahramanlık destanı 'Manas'ı söyleyen halk ozanı" < Kırg. *manast/ħe*, HWC., s. 228

7. 密的支 *mìdìzhī* "Kırgız hükümdarlarının saray katibi" < Kırg. *bitigçi*, HWC., s. 239

8. 纳仁 *nàrén* "Kırgızların sevdiği etli makarna" < Kırg. *naren*, HWC., s. 253

9. 切克满 *qièkèmǎn* "Kırgızların deve yünüyle dokudukları bir çeşit kumaş" < Kırg. *t/ħekhmen*, HWC., s. 286

10. 乌拉奇克 *wūlāqīkè* "Kuzu kapışma yarışına katılan kişi" < Kırg. *ulaqthe*, HWC., s. 361

7. Özbekçe'den Çince'ye Geçen Kelimeler

HWC.'de Özbekçe kaynaklı gösterilen kelimelerin sayısı 6'dır. Bunların Özbekçedeki orijinal şekilleri de verilmiştir. Yalnız bunlardan **萨玛瓦 sàmǎwǎ** "semaver" Rusça, **东布 dōngbù** "tembur" ise Arapça kökenlidir. Özbekçe kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır.

1. **艾特克 àitèkè** "üzerine nakış işlenmiş çizme" < Özb. *ethik*, HWC., s. 16
2. **巴斜 bāxié** "Özbeklerin bir çeşit halk dansı" < Özb. *başe*, HWC., s. 31
3. **东布 dōngbù** "Özbeklerin milli telli çalgı aleti" < Özb. *thumbur*, HWC., s. 83
4. **库尔达克 kù'ěrdákè** "patatesle yapılan etli yemek" < Özb. *qurdaq*, HWC., s. 192
5. **萨玛瓦 sàmǎwǎ** "semaver" < *samawar* [< Rus. *samavar*], HWC., s. 297
6. **斜格乃 xiégénǎi** "Özbeklerin çalgı aleti" < Özb. *şaqns*, HWCC., s. 373

8. Tatarca'dan Çince'ye Geçen Kelimeler

HWC.'de Tatarca kaynaklı gösterilen 3 kelime bulunmaktadır. Bunların orijinal şekilleri de verilmiştir. Bu kelimeler şunlardır:

1. **忽迷思 hūmísi** "kımız" < Tat. *kumiz*, HWC., s. 140
2. **克儿西玛 kè'ěrxīmǎ** "Tatarların bir çeşit içkisi" < Tat. *qheşma*, HWC., s. 184
3. **克赛勒 kèsàilè** "Tatarlarda bir içecek çeşidi" < Tat. *khese*, HWC., s. 188

B. Dolaylı Olarak Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

Türkçeden doğrudan Çince'ye geçen kelimelerin yanısıra başta Moğolca olmak üzere Mançuca, Siyanpiçe, Kitanca, Tibetçe, Tacikçe, Rusça, İngilizce gibi çeşitli diller aracılığıyla geçen kelimeler de bulunmaktadır. Bunları şu şekilde göstermeye çalıştık.

1. Moğolcadan Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC.'de Moğolca kaynaklı olarak gösterilen kelimeler arasında 47 kelimenin Türkçe kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Biz bunları G. Doerfer'in tesbitine dayanarak belirledik. Bu kelimeler şunlardır:

1. **阿尔斯郎 ā'ěrsílang** "arслан" < Moğ. *arşlan*, HWC., s. 4. < Tü. arşalan, arşlan (G. Doerfer, s. 522)
2. **阿尔泰 ā'ěrtài** "altın" < Moğ. *altan*, HWC., s. 4. < Tü. altan, altun (G. Doerfer, s. 522)
3. **阿寅勒 āyínlè** "aile, oba, köy" < Moğ. *ail*, HWC., s. 14. < Tü. ayıl "komşuluk" (G. Doerfer, s. 523)
4. **爱兰 àilán** "ayran" < Moğ. *ayirag*, HWC., s. 16. < Tü. ayirag "inek sütünden yapılmış kımız" (G. Doerfer, s. 523)
5. **安答 anda** "and içmiş kardeş, arkadaşı" < Moğ. *anda*, *and*, HWC., s. 18. < Tü. anda "yoldaş, arkadaş, dost" (G. Doerfer, s. 522).
6. **八鲁 bālū** "gri" < Moğ. *boru*, HWC., s. 25. < Tü. boro "gri" (G. Doerfer, s. 525)

7. 巴嘎 *bāgā* "ordu. Qing sülalesi döneminde "xihu" diye adlandırılan nahiyeden küçük birimdir. Kurtuluştan sonra İç Moğolistan Özerk Bölgesindeki hayvancılık yapılan bölgelerde gelenekteki bu ad köy dereceli memuri kurum karşılığında kullanılmaktaydı. 1954'ten sonra Baga normal köyle eşit hale getirildi" < Moğ. *bag* [<Türkçe. *bag*], HWC., s. 27

8. 巴彥 *bāyàn* "servet sahibi, hayvan sahibi" <Moğ. *bayan, boyan*, HWC., s. 31. <Tü. (G. Doerfer, s. 524)

9. 拔都魯 *bádūlū* "kahraman, savaşçı" < Moğ. *bagator, baatur*, HWC., s. 31. <Tü. bagatur, batur "kahraman" (G. Doerfer, ss. 523-524)

10. 別里哥 *biélīgē* "akıl, bilge" < Moğ. *bilig* [<Türkçe. *bilig*], HWC., s. 46.

11. 孛斡 *bó* "şaman" < Moğ. *böke, böx* (konuşmada), HWC., s. 53. < Tü. böge(G. Doerfer, s. 525).

12. 孛闊 *bókuō* "savaşçı, güçlü, güreşçi" <Moğ. *böke, böx*(konuşmada), HWC., s. 53. <Tü. böke(G. Doerfer, s. 525).

13. 茶迭儿 *chádié'ér* "çadır" < Moğ. *çadir*, HWC., s. 62. <Tü. çatır(G. Doerfer, s. 527).

14. 达赖 *dálài* "aslında deniz anlamındadır. Çincece Tibetteki Lama dininin iki büyük yaşayan Buda'sının biri ünvanı olan 'Lama' (Üstad anlamındadır)ile birlikte kullanılır" < Moğ. *dalai*, HWC., s. 70. <Tü. *dalai* "deniz" (G. Doerfer, s. 528).

15. 答刺罕 *dálàhǎn* "askeri rütbe" < Moğ. *darxan*, HWC., s. 71. <Tü. darqan (G. Doerfer, s. 528).

16. 掇里班曲律 *duōlībānqūlù* "dört savaşçı" < Moğ. *dörben kuluk*, HWC., s. 89. dörben"dört" <Tü. (G. Doerfer, s. 528).

17. 俄木其 *émùqí* "doktor" < Moğ. *emç*, HWC., s. 90. <Tü. emçi "doktor" (G. Doerfer, s. 529).

18. 鄂拓克 *ētòkè* "kan başına dayalı bir tür kabile. Qing sülalesi döneminde Cungarlar 24 otop'a ayrılmış, her otopda 1 ile 5 kadar kişi bulunmuştur" < Moğ. *otog*, HWC., s. 92. <Tü. otop"aile, soy, temel" (G. Doerfer, s. 534)

19. 哈罕 *hāhǎn* "imparator, yani kağan" <Moğ. *xagan, xan*, HWC., s. 129. <Tü. qan "hükümdar"(G. Doerfer, s. 535).

20. 哈刺 *hālà* "siyah, karanlık" < Moğ. *xar(a), kar(a)*, HWC., s. 130. <Tü. qara (G. Doerfer, s. 536).

21. 哈纳 *hana* " çadırın ağaçtan yapılmış duvarı" < Moğ. *xana*, HWC., s. 131. <Tü. qana "duvar kanadı"(G. Doerfer, s. 535).

22. 忽兀儿 *hūwù'ér* "kaman" < Moğ. *xugur, xuur*, HWC., s. 140. <Tü. qugurçi"kamançı"(G. Doerfer, s. 538).

23. 胡拨四 *húbōsì* "kopuz" < Moğ. *xubis, xubs* < Türkçe. *qobuz, qubuz*, HWC., s. 140.

24. 火你赤 huǒnǐchì "koyuncu, koyun çoban" <Moğ. *xoniçi*, HWC., s. 145. <Tü. qoñçi "çoban"(G. Doerfer, s. 537).
25. 吉木申 jímùshēn "meyva, yemiş, reçel" < Moğ. *jimıs, jimisen*, HWC., s. 150. <Tü. (G. Doerfer, s. 530).
26. 阔端赤 kuòduānchì "muhafız, koruma" <Moğ. *kötüçi, köteçi*, HWC., s. 195. <Tü. küd-"korumak"(G. Doerfer, s. 532)
27. 怯里马赤 qièlǐmǎchì "tercüman" < Moğ. *kelemürçi*, HWC., s. 287. <Tü. kelmeçi "tercüme"(G.Doerfer, s. 531)
28. 敏里 mǐnlǐ "bin" < Moğ. *mianga(n)*, HWC., s. 242. <Tü. (G. Doerfer, s. 533).
29. 怯薛 qièxuè "muhafız birliği, muhafız alayı" < Moğ. *kesig, keşigten*, HWC., s. 287. <Tü. (G. Doerfer, s. 531).
30. 萨日朗(花) sàrlǎng(hua) "dağ çiçeği" < Moğ. *saraana*"çeçek", *saraalan* "çeçek", HWC., s. 297. <Tü. çeçek (G. Doerfer, s. 527).
31. 苏鲁克 sūlǔkè " "sürü, hayvan sürüsü" < Moğ. *süreg, sürüg*, HWC., s. 328. <Tü. sürüg "sürü"(G. Doerfer, s. 540).
32. 速鲁麻 sùlǔmǎ "raki" < Moğ. *sürme*, HWC., s. 329. <Tü. sorma(G. Doerfer, s. 540).
33. 塔里牙 tǎlǐyá " hububat" < Moğ. *tariy-a*, HWC., s. 335. <Tü. (G. Doerfer, s. 542).
34. 谈哈 tánhǎ "damga, mühür" < Moğ. *tamag(a)*, HWC., s. 337. <Tü. (G. Doerfer, s. 541).
35. 探马赤 tànǎchì "deveci, deveye bakan" < Moğ. *temegeçi*, HWC., s. 338. temegen < Tü. (G. Doerfer, s. 542).
36. 腾戈里 téng gē lǐ " gök, tanrı" < Moğ. *teñri, teñgeri, tegri* <tü. *teñri*, HWC., s. 342.
37. 图们 túmén "tümen, on bin" < Moğ. *tumen* < Tohar. *tmam, tmane, tumane* < tü. *tümen*, HWC., s. 346. <Tü. (G. Doerfer, s. 544).
38. 鞑脱 wòtuò "ortak, arkadaş, ticaret ekibi, tüccar" < Moğ. *ortok* < tü. *ortaq*, HWC., s. 360. <Tü. (G. Doerfer, 534).
39. 邬吉门 wūjímén "üzüm" < Moğ. *üjem*, HWC., s. 363. <Tü. üjüm (G. Doerfer, s. 545).
40. 昔刺 xīlǎ "sarı, yumurta sarısı" < Moğ. *sir(a), sar*, HWC., s. 367. <Tü. sarıg "sarı"(G. Doerfer, s. 539).
41. 札鲁花赤 zhālǔhuāchì "yargıç" < Moğ. *jarguçi*, HWC., s. 402. <Tü. (G. Doerfer, s. 530).
42. 倚纳 yǐnà "uyumlu, sevilen kimse" < Moğ. *inag*, HWC., s. 389. <Tü. inag"samimi, dost"(G. Doerfer, 529).

43. 扎里赤 *zhālìchì* "yarlıkçı, fermanı duyuran" < Moğ. *jarliğçi*, HWC., s. 401. <Tü. jarlig "karar name"(G. Doerfer, s. 530).

44. 扎魯忽 *zhālūhū* "dava" < Moğ. *jargu*, HWC., s. 401. <Tü. jargu "dava"(G. Doerfer, s. 530).

45. *zhādā* "yada(taşı)" < Moğ. *jada*, HWC., s. 402. <Tü. jada "yağmur büyü" (G. Doerfer, s. 530).

2. Mançucadan Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC.'de Mançuca kaynaklı gösterilen kelimelerden 7'sinin Türkçe kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Bu kelimeler şunlardır:

1. 阿里喜 *ālìxǐ* "avı kuşatma" < Nüzhen* . *abalaci*, HWC., s. 7. <Tü. aba"av"(G. Doerfer, s. 521).

2. 爱星阿巴图鲁 *àixīng'ā bātūlū* "Qing sülalesi döneminde savaşta hizmet gösterip ödül kazanmış yöneticilerin adı" < Man. *aisingga baturu aisingga* " faydalı"; *baturu*"savaşçı, kahraman" anlamındadır], HWC., s. 17. <Tü. batur (G. Doerfer, s. 524).

3. 请达 *āndá* "arkadaş, ortak" < Man. *anda*, HWC., s. 21. <Tü. (G. Doerfer, s. 522).

4. 多罗 *duōluó* " tören, hak, kanuna uygun" < Man. *doro*, HWC., s. 87. <Tü. törö"hak"(G. Doerfer, s. 543).

5. 额尔沁 *é'ěrqìn* "elçi" < Man. *elcin* [<tü. *elči(n)*], HWC., s. 90-91

6. 失鲁 *shīlū* "hayvan sürüsü" < Man. *suruk*, HWC., s. 315. <Tü. sürüg"sürü"(G. Doerfer, s. 540).

7. 兀主猛安 *wùzhǔměng'ān* "Qing sülalesi dönemindeki memuriyet ünvanı, binbaşı" < Nüzhen. *uju mingan*(*uju* "baş"; *mingan*"bin" anlamındadır), HWC., s. 364. *mingen* "bin" <Tü. (G. Doerfer, s. 533).

3. Kıtancadan Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC.'de Kıtanca kaynaklı gösterilen kelimelerden 8'i Türkçe kökenlidir. Bunlar şunlardır:

1. 阿札割只 *āzhágézhǐ* "Liao sülalesi dönemindeki memuri görev adı" < Kıt. [< Tü. *ajaçi*], HWC., s. 14

2. 暴里 *bào lǐ* "Liao sülalesi döneminde kötü insanlara karşı nefret ifade eden kelimedir, asıl anlamı 'pars'tır < Kıt. [<Tü. *bars* "pars"], HWC., s. 38

3. 达刺干 *dálàgān* "Liao sülalesi dönemindeki memuri görev adı" < Kıt. *darkhan*, HWC., s. 69. <Tü. darqan(G. Doerfer, s. 528).

4. 打弼 *dǎbì* "saygı sunmak" < Kıt. *tabiğ / tabuğ* < Tü. *tabuğ*, HWC., s. 71

5. 哈喇 *hālǎ* "kara, siyah" < Kıt. *khara* [Moğ. *Xara* "siyah" kelimesiyle ilgisi vardır], HWC., s. 130. <Tü. qara (G. Doerfer, s. 536).

* Nüzhen, Mançuların diğer bir adıdır.

6. 梅里 méilǐ "Liao sülalesi döneminde memuri görev adı" < Kıt. < Tü. *Buiruk* "vezir, aslında fermanı ileten memur anlamındadır", HWC., s. 233

7. 莫弗贺 mòfúhè "Liao sülalesi döneminde kabile şeflerine verilen ad" < Kıt. muhtemelen Türkçe *bağa* "küçük" olabilir, HWC., s. 246

8. 夷离堇 yílíjīn "Kıtan kabilesinin siyasi ve askeri önderi" < Kıt. *irkin* / *erkin* < Tü. *irkin* / *erkin*, HWC., s. 388

4. Tibetçeden Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC.'de Tibetçe kaynaklı gösterilen kelimelerden 3'ünün kökeni Türkçe ile ilgilidir. Bunlardan *emçi* Türkçe kökenlidir, ancak diğer ikisinin kökeni tartışmaya açıktır. Bunlar şunlardır:

1. 阿姆吉 āmǔjǐ "Lasa bölgesinde Tibetlerin doktorlara verdikleri ad" < Tb. *emtçi*, HWC., s. 9, <Tü. *emçi* "doktor"(G. Doerfer, s. 529).

2. 古德里 gǔdélǐ "ipar" < Tb. *gou deri*, *gou* "koç", *deri* "koku" anlamındadır, Türk ve Moğol dil ailesinden geldiği söyleniyor, HWC., s. 123

3. 乌拉 wūlā "angarya" < Tb. *ula*, muhtemelen Farsçadır, Türkçe olduğu da söyleniyor, HWC., s. 361

5. Tacikçeden Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC.'de Tacikçe kaynaklı gösterilen kelimelerden sadece 1'i Türkçe kökenlidir. Bu da şudur.

1. 乔洛克 qiáoluòkè "Taciklerin giydikleri bir çeşit deri ayakkabı" < Tac. *t/horug* < Uyg. *qoruk*, HWC., s. 286

6. Rusçadan Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC.'de Rusça kaynaklı gösterilen kelimelerden Türkçe kökenli olanlar 21'dir. Bunların kaynak dildeki orijinal şekilleri de verilmiştir. Bunlar şunlardır:

1. 阿尔申 ā ěrshēn "Rus ölçüsü, eski Ruslarda 0,71 metreye eşit uzunluk ölçüsü, < Rus. *arşın*, HWC., s. 4. bkz. STRY., s. 40)

2. 阿依尔 āyī'ěr "1. Altay bölgesinde oba; 2. Moğol göçmenlerinin yurdu; 3. Kırgız Cumhuriyetinde köy" < Rus. *ayıl*, HWC., s. 14. bkz. STRY., s. 41

3. 贝伊勒贝伊 bèiyīlèbèiyī "Orta çağ Osmanlı imparatorluğundaki valilere verilen ad" < Rus. *beilerbey*, HWC., s. 39

4. 别伊 biéyī "bey" < Rus. *bey*, HWC., s. 46. bkz. STRY., s. 74

5. 波加的尔 bōjiādi'ěr "savaşçı, yiğit, özellikle Rus halk rivayet ve destanlarındaki güçlü kahramanları gösterir" < Rus. *bogatur*, HWC., s. 48. bkz. STRY., s. 82

6. 布乍 bùzhà "boza" < Rus. *buza*, HWC., s. 60. bkz. STRY., s. 90

7. 禅格琴 chángéqín "Azerbaycanda bir çeşit telli çalgı" < Rus. *çeng*, HWC., s. 63. bkz. ATS., s.

8. 昌科布兹琴 chāngkēbùzīqín "Özbeklerde bir çeşit ağız kopuzu" < Rus. *çang - kobuz*, HWC., s. 64. bkz. STRY., s. 188
9. 杜塔尔 dùtǎ'ěr "Orta Asyada halk çalğı aleti" < Rus. *dutar*, HWC., s. 86. bkz. STRY., s. 129
10. 给亚克琴 gěiyàkèqín "Kırgızların bir çeşit çalğı aleti" < Rus. *kıyak*, HWC., s. 120. bkz. KS., s. 464
11. 基什拉克 jīshīlākè "Orta Asyalıların köylere verdikleri bir ad" < Rus. *kışlak* <Tü. HWC., s. 148
12. 捷克曼 jiékèmàn "Kafkaslıların giydikleri bir çeşit ceket" < Rus. *çekmen* < Tü. HWC., s. 160.
13. 柯布札 kēbùzhá "Ukraynada eskiden kullanılan sekiz telli bir çeşit çalğı aletidir" < Rus. *kobza*, HWC., s. 180. bkz.STRY., s. 188
14. 科穆兹琴 kēmùzīqín "Kırgızların bir çeşit çalğı aleti" < Rus. *komuz* < Kırg. *qhomuz*, HWC., s. 182
15. 科培兹琴 kēpéizīqín "Kazakların bir çeşit çalğı aleti" < Rus. *kobız* < Kaz. *qhobez*, HWC., s. 182
16. 库贝兹琴 kùbèizīqín "Başkurdistan ve Tataristan Cumhuriyetlerinde yaygın olan bir çeşit ağız çalğı aleti" < Rus. *kubiz*, HWC., s. 191, bkz.. STRY., s. 188
17. 锵克琴 qiāngkèqín "Özbeklerin bir çeşit vurularak çalınan çalğı aleti" < Rus. *çank*, HWC., s. 286
18. 秋伊久克笛 qiūyǐjiūkèdí "Türkmenlerin bir çeşit üfleyerek çalınan çalğı aleti" < Rus. *tyodyok*, HWC., s. 289. bkz. TDS., s. 663
19. 散图尔琴 sǎntú'ěrǐn "Türkiye ve Kafkaslarda vurularak çalınan bir çeşit çalğı aleti" < Rus. *santur / santuri*, HWC., s. 300. bkz. TS.2., s. 1257
20. 司贝兹加笛 sībèizījiādí "Kazak ve Kırgızların borulu çalğı aleti" < Rus. *sıbizga*, HWC., s. 321. bkz. KTS., s. 592
21. 塔尔琴 tā'ěrǐn "Kafkas ve Orta Asyada bir çeşit telli çalğı aleti" < Rus. *tar*, HWC., s. 334. bkz. ATS., s. 1106
22. 乌芦斯 wūlúsī "Eskide Moğolistan, Sıbırya ve Avrupa ile Rusyanın güney doğusundaki bazı kabilelerin oluşturduğu bir devlet teşkilatı" < Rus. *ulus* [< Türkçe], HWC., s. 362. bkz. STRY., s. 346
23. 乌宗达拉舞 wūzōngdálāwū "Azerbaycan halkının bir çeşit tek kişilik dansı" < Rus. *uzundara*, HWC., s. 362. bkz. ATS., 1172
24. 雅蕾舞 yǎlěiwū "Azerbaycan'ın bir çeşit halk dansı" < Rus. *yallı*, HWC., s. 379. bkz. ATS., s. 1215

7. İngilizceden Çinceye Geçen Kelimeler

HWC.'de İngilizce kaynaklı gösterilen kelimeler arasında Türkçe kökenli 9 kelime bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

1. 阿哈 āhā "Türkiye ve diğer İslam ülkelerinde önemli yetkililere verilen hürmet adı" < İng. *aga*, *agha* < Tü. *Agha* "sahip, efendi", HWC., s. 4
2. 拜兰节 bàilánjié "İslamda dini bayram" < İng. *Bairam* < Tü. *bäiram*, HWC., s. 34
3. 巴夏 bāxià "Eskide Türkiye ve Mısırdaki yüksek dereceli ordu ve memuri yetkililere verilen ad" < İng. *pasha*, *pacha* < Tü. *pāshā*, *bāshâ* (*bāsh* "baş, önder"), HWC., s. 31
4. 贝伊 bèiyī "bey" < İng. *bey* < Tü. *bey*, HWC., s. 39
5. 布祖基琴 bùzūjīqín "Yunan kökenli bir çeşit uzun saplı çalgı aleti" < İng. *bouzouki* / *bousouki* < Çağdaş Yunanca. *mpouzouki*, muhtemelen Türkçe'den gelmedir, HWC., s. 60
6. 库鲁 kùlǔ "kuruş, Türkiyenin para birimi" < İng. *kurus* < Tü., HWC., s. 192
7. 惹尼恰利(兵) rēnìqiàlì(bīng) "yeni çeri" < İng. *Janizary* / *janizary* ; *Janissary* / *janissary* < Fr. *janissaire* < İt. *giannizzero* < Tü. *yenicheri*, asıl anlamı " yeni ordu" < *yeni-cheri* "ordu", HWC., s. 291
8. 台伊 táiyī "1. eskide Cezayirdeki yerli yetkililere verilen ad; 2. Kuzey Afrika İslam ülkelerindeki paşa" < İng. *dey* < Tü. *dāi* "dayı", aslında büyüklere saygı ifadesiydi, HWC., s. 336
9. 托马 tuōmǎ "tümen, on bin" < İng. *toman* < Far. *tūman* < Tü. *tūman* "çok, on bin", HWC., s. 349

Netice itibariyle, Çinceye doğrudan ve dolaylı olarak pek çok Türkçe kelime geçmiştir. Bazıları ise aslen yabancı kökenli olup önce Türkçeye girip yerleşmiş, daha sonra Çinceye geçmiştir. Ancak bu rakamları son ve kesin rakam olarak kabul etmemek gerekir. Çünkü konuyla ilgili etimoloji çalışmaları derinleştirilirse, bu rakamlar değişebilir. Biz bu rakamları Türkçeden Çinceye geçen kelimeler hakkında bir fikir vermek için gösterdik.

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
ATS.	: Seyfettin Altaylı, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, 1-11, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1994
bkz.	: bakınız
Çin.	: Çince
Far.	: Farsça
G. Doerfer	: Gerhard Doerfer, Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, Band IV, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden 1975.
Hun.	: Hunca
HWC.	: HANYU WAILAICI CIDIAN (Çince'deki Yabancı Kelimeler Sözlüğü), Shanghai Cishu Chuban She(Shanghai Sözlük Neşriyatı), 1984
İng.	: İngilizce
Kaz.	: Kazakça
Kırg.	: Kırgızca
Kıt.	: Kitanca
KS.	: Yudahin, Kırgız Sözlüğü, 1-2,
KTS.	: Kazak Tılıning Sözdigi, Ultık Gılım Akademiyası, Almatı, 1999
Man.	: Mançuca
Moğ.	: Moğolca

Özb.	: Özbekçe
Rus.	: Rusça
Siy.	: Siyanpiçe
STRY.	: E. N. Şipova, Slovar Tyorkizmov f Russkom Yazike, İzdatelstvo "Nauka" Kazahskoi SSR, Alma-Ata, 1976
Tac.	: Tacikçe
Tb.	: Tibetçe
TDS.	: Türkmen Dilinin Sözlüğü, Türkmenistan SSR İlimlar Akademiyasının Neşriyatı, Aşgabat - 1962
TS.	: Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Basımevi, Ankara, 1988
Tü.	: Türkçe
Uyg.	: Uygurca
XHC.	: XİANDAI HANYU CIDIAN(Çağdaş Çince'nin Sözlüğü), Shangwu Yinshu Guan, Pekin, 1986

Bazı işeretlerin ses değerleri:

- q** - ç (Uygurcada)
- q** - k (Özbekçede)
- x** - ş (Çince ve Uygurcada)
- x** - h (Diğer dillerde)
- qh** - k
- dz** - c
- γ** - ğ